

Prof. Ona Voverienė. RAŠYTOJO ŽVILGSNIS Į MŪSŲ DABARTĮ IR ATEITĮ

„Nyksta mūsų dvasinis protas. Mes nykstam gražiai dekorotoj tuštumoj, lavinam tik savo praktiškąjį protą, kad galėtume kurti vien daiktus. Mes nykstame daiktuose, išsibraukdami iš žmonijos dvasios istorijos...“

Rašytojas Marcelijus Martinaitis

Šie rašytojo Marcelijaus Martinaičio (1936-2013) žodžiai, tarsi patvirtina mūsų laikų vieno iš talentingiausių rašytojo ir žurnalisto Rimvydo Stankevičiaus, jautrią įžvalgą, kad „Mūsų mirusieji, peržengę Amžinybės slenkstį, nenustoja galvoti apie mus, nenustoja linkęję gero šiapus palikusiai šeimai, artimiesiems savo tautai. Jie be perstojo mums kalba, mėgindami patarti, pagloboti, apsaugoti. Dažnas patvirtintų – tai juntame“ (Rimvydas Stankevičius. Žalgiris, Nr. 241).

Viešėdama savo gimtajame mieste Raseiniuose, gavau dovanų mielą širdžiai knygą „Marcelijus Martinaitis: Piliėtis ir kūrėjas epochų sankirtoje“ (Raseiniai, 2016: Sudarytojai: Jonas Brigys, Gitana Eitutytė, Danguolė Kasperavičienė, Regina Musteikienė; leidėjas - Raseinių Marcelijaus Martinaičio viešoji biblioteka).

Pirmasis įspūdis: nudžiugau ne tik ir ne tiek dėl pačios knygos, kiek iš didelio egoizmo, gavusi patvirtinimą, kad mano habil. dr. disertacijoje skausmingai formuluota ir dar skausmingiau kompiuterinės revoliucijos apogėjuje 1992 metais ginta įžvalga, kad bibliotekos šimtmečius buvusios tautų dvasios šventovėmis, turi tokiomis ir likti, skleisdamos kultūros ir humanistines vertybes, dvasingumą ir žmoniškumą (Voverienė Ona. Bibliotekininkystės mokslo formavimosi ištakos ir raida (1287-2013 metais) // Mokslo Lietuva. – 2016, rugs. 29, p. 11). Keliaudama su knyga „Dalia Grybauskaitė – Tautos Prezidentė“ (V., 2016) per Lietuvą tuo įsitikinau, kad mūsų laikais bibliotekos – Raseinių Marcelijaus Martinaičio viešoji, Lazdijų, Zarasų, Druskininkų – vėl tampa tokiomis, organizuodamos renginius, išsiskiriančius savo dvasingumu ir šiluma iš bendro visų renginių konteksto (Voverienė Ona. Per Lietuvą su knyga // Ilks. Lt. – 2016, gruod. 21), atlikdamos mokslo tiriamuosius – kraštotyrinius ir tautotyrinius darbus, leidamos knygas, neleidžiančias mūsų laikmečiui paskęsti materializme ir vartotojiškame pragmatizme.

Knygoje „Marcelijus Martinaitis: Piliėtis ir kūrėjas epochų sankirtoje“ pateikti Lietuvos mokslininkų kultūrologų pranešimai, skaityti Raseinių Marcelijaus Martinaičio višosios bibliotekos organizuotoje konferencijoje, skirtoje rašytojo 80-osioms gimimo metinėms. Konferencijoje buvo perskaityta 11 pranešimų, kuriuose tyrinėtojai iškėlė ir išryškino naujus poeto, rašytojo, žurnalisto, visuomenės veikėjo gyvenimo ir kūrybos aspektus, atskleidė jį kaip tautos laisvės žadintoją, Lietuvos Sąjūdžio vieną iš efektyviausiai dirbusių organizatorių ir įkvėpėjų. Pranešimų tekstai pateikti knygoje. Tai – Jono Brigio pranešimas „Marcelijaus Martinaičio tėviškės istorijos bruožai“, prof. Viktorijos Daujotytės – „Poezija ten buvo pamerkta kaip kvietka“, Rasos Vaškaitės- „Marcelijaus Martinaičio dokumentai Lietuvos literatūros ir meno archyve“, Valentino Sventicko – „Marcelijaus Martinaičio rankraščiai“, Ainės Ramonaitės „Marcelijaus Martinaičio vaidmuo Sąjūdžio išvakarėse“, Rimvydo Stankevičiaus „Marcelijus Martinaitis ir aš“ dr. Gintarės Bernotienės „Marcelijaus tardymai prie atvirų kapų“, Akvilės Rėklaitytės - Marcelijaus Martinaičio poetinė pasaulėjauta. Gailestis“; Žiedūnės Juškytės „Ankstyvoji Marcelijaus Martinaičio publicistika“, prof. Česlovo Kalendos „Marcelijaus Martinaičio apologija arba ko pasigedo Donatas Sauka“, „Kristinos Bačiulienės – Poeto misija“. Konferencijoje skaityti pranešimai – tai solidus įnašas į mūsų literatūros ir kultūros apskritai istoriją. Neabejoju, jie neliks mokslininkų nepastebėti ir deramai įvertinti.

Bibliotekos, konferencijos organizatorės, mokslinis bendradarbis kraštotyrininkas Jonas Brigys savo pranešime „Marcelijaus Martinaičio tėviškės istorijos bruožai“ akcentavo bendražmogiškąją vertybę, kad „Kiekvienam kūrėjui (kaip ir bet kuriam žmogui) gimtinė ypač svarbi, prisiminimai apie ją lydi visą gyvenimą“ (Jonas Brigys. Ten pat, p. 9).

Rašytojas Marcelijus Martinaitis gimė Raseinių valsčiaus Kalnujų parapijos Paserbenčio kaime (Tų kraštų žemėje ir mano močiutės bei mamos vaikystėje pėdos įmyntos – O.V.). Rašytojui iš vaikystės atmintyje išliko... gražus senas miškelis, į kurį vakarais leisdavosi saulė, platus Kalnupio slėnis ir nedidelis Vedeckio medinis dvarėlis, paskendęs dideliame vyšnių sode“ (Ten pat).

Pranešime pateikta Paserbenčio kaimo istorija nuo 1831 metų, nors kaimo savarankiškas gyvenimas prasidėjo 1866 metais, kai Kauno gubernijos Valstiečių valdybos nutarimu buvo panaikinta baudžiava ir buvusiems baudžiauninkams buvo skirti žemės sklypai. Marcelijaus Martinaičio prosenelis Martynas Martinaitis, matyt, buvo kažkuo pasižymėjęs savo kraštui, nes jam buvo atmatuotas 19 dešimtinių žemės sklypas. Tiesa po 60 metų 1935 metais, keičiantis Martinaičių kartoms sklypas buvo padalintas į tris dalis: vyriausiajam sūnui Jonui Martinaičiui, Pranei Martinaitienei (su jos sūnumis Jonu, Izidoriumi ir Antanu; vėliau tos giminės šakos visą sklypą paveldėjo Jonas, o Antanas su Izidoriumi turėjo išėiti) ir Stasiui Martinaičiui.

Poetas Marcelijus Martinaitis gimė 1936 m. balandžio 1 d. Dzido Martinaičio šeimoje. Vaikystė, kaip ir visos to meto lietuviukų kartos – rusų okupacija, karas, vokiečių okupacija, vėl rusų okupacija,

kolektyvizacija – buvo sunki. Paserbenčio ūkininkai bolševikinių agitatorių, organizavusių kolchozus, buvo apgauti ir pasirašinėjo, neva, už taiką pasaulyje, o iš tikrųjų stojimo į kolchozą dokumentus, atiduodant kolchozui visą savo nuosavybę, žemės ūkio padargus ir gyvulėlius. Jų kolchozas buvo pavadintas „Kalnupiu“ Ir 1983 m., prasidėjus Lietuvoje totaliniam melioracijos vajui, gruodžio 28 d. iš Paserbenčio kaimo visi gyventojai buvo sovietų valdžios iškeldinti iš savo sodybų ir kaimas išbrauktas iš duomenų apskaitos. Taip buvo sunaikintos tūkstančių Lietuvos žmonių tėviškės, palikus galias žaizdas jų buvusių gyventojų, tarp jų ir Marcelijaus Martinaičio, širdyse.

Ši Lietuvos ūkininkų drama rado atgarsį ir kitame – prof. Viktorijos Daujotytės – pranešime „Poezija ten buvo pamerkta kaip kvietka“, kuriame ji rašo: „Jeigu reikėtų pasakyti kas yra Marcelijaus Martinaičio poezijos branduolys, išstarrčiau tą patį, ką ir daugelis, šį poetą skaitančių, – tėviškė, buvusi, esanti ir savo nebebuvimu“ (Ten pat, p. 14).

Su liūdesiu literatūros kritikė kalba apie tai, kad „Anksti iš namų išėjęs, jų poetas niekad neužmiršo, tik vis skausmingiau jautė, kad grįžti nebėra kur, kūryba įprasmino daugelio XX a. antrosios pusės išėjusiųjų jauseną“ (ten pat) Jos nuomone Marcelijus Martinaitis savo kūryboje rekonstravo senąją baltų pasaulėjautą, prigimtinę lietuvių, o siauriau – ir žemaičių kultūrą. Kaip ir jis, šios lietuvių literatūros krypties kūrėjai ir puoselėtojai – žemaičiai Romualdas Granauskas, Marcelijus Martinaitis nuo Raseinių ir Juozas Aputis nuo Skuodo „XX a. pabaigoje įvykdė, lyg kokią lietuvių kultūros reviziją, suėmė, lyg į kokį branduolį sutelkė agrarinės kultūros modelius, tipus, kalbėjimo būdus, intencijas ir intonacijas. Buvo vienas kitam dėmesingi, atidūs, nujautė, kad tai, ką kiekvienas daro, yra svarbu, kad visi tą suprato, bet apie tai tarp savęs nekalba“ (Ten pat, p.17).

Literatūros mokslininkės nuomone, Marcelijaus Martinaičio, kaip ir Romualdo Granausko kūryboje buvo visapusiškai atskleista dar tarpukario Lietuvoje gimusių ūkininkų žemaičių tapatybė – jų pastovumo siekis, prisirišimas prie gimtųjų namų (kaimo sodybos, kiemo, medžio), prie senų daiktų ir šventenybių (koplytėlė, kapinės, sekmadieniai). Tie žmonės yra užsklėstos galvosenos, dažniausiai kalba arba „kalbasi“ savyje, tylėdami ir kentėdami... Iš čia ir kyla stipri rašytojų autorystė, nes buvo sugerta to krašto kalba, ilgaamžė patirtis, senųjų liūdesys ir jaunųjų nevilts, šventumo pasiilgimas (Ten pat). Visa tai, ką senoji Europa jau seniai užmiršo ir kas ją siejo savo bendrumu. Gi, mokslininkės nuomone, mes žymiai geriau, negu jau visi kiti europiečiai „jaučiam ir suvokiam dalykus, kurių DAR IEŠKOS Europa ir kurių atras lietuvių literatūros temose. Jų rastų ten ir dabar, jeigu mūsų raštus kas giliau skaitytų...“ (ten pat)

Marcelijaus Martinaičio mokinys Rimvydas Stankevičius, kuris prisipažino, kad ir į Vilniaus universitetą Lietuvių kalbos ir literatūros fakultetą stoji tik dėl to, kad ten dėstė prof. Viktorija Daujotytė ir Marcelijus Martinaitis. „Mano kartai, - rašo Rimvydas Stankevičius, - M. Martinaitis iš tikrųjų buvo herojus ir tautos prasme, ir nacionaline prasme, nes jis buvo žmogus, kuris ėjo ir savo rankomis darė... Mes jau buvome tie, kurie genetiškai supratome Marcelijaus Martinaičio kalbėjimą, Kukučio kalbėjimą – visas tas kodas mums buvo aiškus, mes jau bendravom tokiu kodu ir mums nereikėjo nieko šifruoti... Dabar prisimenu, kaip Martinaitis dažnai sakydavo, žiūrėdamas į mus – maištingus jaunos: „Svajoju, kad iš jūsų išaugtų bent vienas toks, kuris nebijotų nei saugumo, nei davatų...“ (Ten pat, p.33, 34)

Rimvydas Stankevičius toks ir išaugo. Ačiū Dievui, kad toks. Todėl ir jo žvilgsnis į ateitį kitoks, negu daugumos mūsų dabartinių intelektualų, dejuojančių ir aimanuojančių apokaliptine mūsų tautos padėtimi, žūstančia mūsų tauta. Kaip kažkada trims karaliams švietė ryški juos vedanti žvaigždė, pranašaujanti naujos civilizacijos gimimą ir vedanti į Betliejų prie kūdikėlio Jėzaus, taip ir mūsų Rimvydui Stankevičiui šviečia jo MOKYTOJO Marcelijaus Martinaičio žvaigždė, bylojanti Išėjusiojo mintimis: „Šiandien lietuviai, atgaudami savo ateitį, dar nežino ką su ja daryti. Todėl ir šoka taisyti savo praeitį. Jie vis dar ruošiasi Žalgirio mūsiui“ (Marcelijus Martinaitis); (ir kariauja savi su savais –O.V.) „Tautos idėja, kartais lieka vienintele galimybe susikurti save, išlikti pasaulyje“ (Marcelijus Martinaitis); „Tauta, Lietuva, Tėvyne galima didžiutis tik tada, kai esi ką nors padaręs, prisidėjęs, padėjęs. Negalima didžiutis daiktu, kuris ne tavo, kurio neturi teisės savintis. O savintis galima tik per kūrybą ir darbą“ (Marcelijus Martinaitis).